

Landstingen och företagshälsovården

Leif Svanström

I ett inlägg vid Hässelbyseminariet om förebyggande arbete, hösten 1978, redovisar Leif Svanström erfarenheterna från Landstingets Externa Företagshälsovård i Skaraborgs län. Han hävdar att goda möjligheter finns att med ett aktivt stöd från offentlig sjuk- och hälsovårdshuvudman kunna bygga ut företagshälsovård för de resterande arbetstagarna. Han diskuterar också orsaker till den nuvarande stagnationen och menar att både arbetsmarknadens parter och landstingen måste ta allvarligt på sina uppgifter inom arbetsmiljöområdet. Därför är det dags att lagstifta om obligatorisk företagshälsovård för företagen och ett övergripande hälsovårdsansvar för landstingen.

Leif Svanström är docent i socialmedicin och tjänstgjorde tidigare vid hälsovårdsenheten, primärvårdsblocket, Skaraborgs läns landsting.

Företagshälsovården är en viktig del av arbetarskyddet och har liksom arbetarskyddet i övrigt till syfte att anpassa arbetsmiljön till den enskilde. Enligt lagstiftningen för arbetarskyddsområdet skall arbetsgivarna tillhandahålla de resurser som behövs för att värna de anställdas säkerhet och hälsa i arbetet. En del i detta är företagshälsovården.

Företagshälsovården har utformats i enlighet med Arbetsmiljöverket, SAF-LO-PTK (1976); avtal Landstingsförbundet-Svenska Kommunalförbundet-Svenska Kommunalarbetsförbundet – SACO/SR-TCO-K Miljö 75; Företagshälsovård på den statliga sektorn (1976).

Avsikten med företagshälsovården har varit att skapa ett heltäckande system för samtliga yrkesverksamma. I princip kan man konstatera att detta misslyckats då fortfarande ca 1/2 saknar företags-

hälsovård. Många anser trots detta att företagshälsovårdens vidare utbyggnad skall ske på "privat" grund. Den offentliga sjuk-hälsovården skall enligt samma uppfattning ej engageras i utbyggnaden av företagshälsovården. Är det realistiskt?

Landstingen och externa företagshälsovården

Landstingen bedriver, i egenskap av arbetsgivare, företagshälsovård för sina egna anställda sk intern företagshälsovård. Extern företagshälsovård, dvs avsedd för anställda inom industri, primärkommun eller stat etc bedrivs på försök inom Göteborgs och Bohus läns landsting och har nyligen påbörjats och planeras i några andra landsting. Längst erfarenhet i landet har man emellertid från Skaraborgs läns landsting där första centralen påbörjade sitt arbete 1 februari 1972.

Utvecklingen av externa företagshälsovården fram till 8 centraler med ca 14 000 anslutna beskrivs bl a av Hassel o a (1978).

Den privata företagshälsovårdens möjligheter att erbjuda en "heltäckande" företagshälsovård.

Med den tradition man har inom Sverige har olika intressenter och parter framför allt försökt förmå den offentliga statsapparaten och i detta fallet sjuk- och hälsovården att erbjuda den begärda servicen. Så har varit fallet med större delen av sjukvården som har ett i praktiken relativt lågt engagemang av privatläkeri. Så har också varit fallet inom hälsovår-

.....
*Längst erfarenhet i landet av extern företags-
hälsovård har man i Skaraborgs län där första
centralen påbörjade sin verksamhet 1972.*
.....

den, speciellt mödra- och barnhälsovård.

Annorlunda har fallet varit med företagshälsovård, i motsats till en del andra länder. De svenska fackliga organisationerna har tillsammans med arbetsgivaren kunnat utöva en pådrivande funktion för att skapa en service utanför "den offentliga sjuk- och hälsovården". Dock har man inte lyckats göra ett alltäckande system och kvar står det faktum att ca 1/2 yrkesverksamma är utan företagshälsovård.

Vi kan idag konstatera en stark regional obalans i utbyggnaden av företagshälsovården, en tyngdpunkt på utbyggd företagshälsovård inom de stora företagen eller de medelstora företagen. Vi kan också konstatera en stagnation i utbyggnadstakten mest påtaglig de senaste åren. Det ligger nära till hands att dra slutsatsen att den nuvarande organisationsformen och avtalsbasen inte längre är möjlig för utbyggnad. Uppenbarligen går det inte att vinna kvarstående arbetsgivare med samma argument man hittills byggt ut företagshälsovården med.

Kvar står olika förhandlingsalternativ med den offentliga sjuk- och hälsovården. Frågan är hur den offentliga sjuk- och hälsovården svarar på sådana förhandlingsinitiativ. Är man beredd att enbart ställa resurser till förfogande utan att samtidigt utöva någon "styrningsfunktion"? Från parternas sida är man klart emot en styrning från den offentliga sjuk- och hälsovården.

Är arbetsgivaren intresserad av sjuk- och hälsovårdens insyn i arbetsmiljön vid sjukdoms- och ohälsotillståndande faktorer? Varför accepterar inte centrala arbetstagarorganisationen med förtydning att den offentliga sjuk- och hälsovården ställer resurser till förfogande? Är man rädd för att den styrningsfunktion som man har skall påverkas?

Den offentliga sjuk- och hälsovårdens engagemang även i företagshälsovården finns dokumenterad i bl.a. debattskrifterna från Landstingsförbundets möte i Umeå 1976 (1975).

Erfarenheter från Skaraborgs län.

Erfarenheterna från försöksverksamheten i Skaraborgs län har visat att det trots etableringsstagnationen inom företagshälsovården har gått att på kort tid bygga ut 8 företagshälsovårdscentraler. Trots

Det är otillfredsställande att utbyggnaden av företagshälsovården skall påverkas av konjunktursvängningar.

stora brister inom primärvården har vi ändå kunnat få medverkan i uppbyggnaden. Intresset och entusiasmen från primärvårdens sida har inte varit att ta miste på och "utbildningshungern" har varit stor inom samtliga yrkeskategorier. Erfarenheterna redovisas i Nordisk Medicin (1979).

Konjunkturerna och utbyggnaden av företagshälsovården.

Bakom en stagnering av utbyggnaden av företagshälsovården i Sverige ligger inte enbart rekryteringsproblem utan också det faktum att de större företagen nu fyllt sina behov. Konjunktursvängningar påverkar naturligtvis också osäkrheten att etablera sådana serviceorganisationer som företagshälsovård så länge detta är ett frivilligt åtagande. Intresset från företagen har påtagligt svalnat på flera ställen i samband med de ekonomiska svårigheter som utmärkt de senaste åren. Det är otillfredsställande att en utbyggnad av en sådan basal funktion som skyddsorganisationen skall kunna påverkas av detta. Samhället och företagen måste ställa garantier för kontinuerlig utbyggnad av hälsovården inklusive företagshälsovården och därvid fullfölja sina åtaganden inom detta område.

Företagshälsovårdens yrkesmedicinska respektive socialmedicinska sida.

Företagshälsovården kan sägas bestå av två sidor, en yrkesmedicinsk och en socialmedicinsk. Den yrkesmedicinska verksamheten har under senare år tagit överhanden med stort intresse för fysikaliska, kemiska faktorer etc. På samma sätt har den tekniska delen av företagshälsovården inriktats med tanke på en förebyggande verksamhet. Den socialmedicinska sektorn har däremot varit ytterligt blygsam och främst gjort sig gällande inom rehabiliteringen. Någon anknytning till socialmedicinska institutioner och kliniker på regionnivå har icke skett.

.....
*Företagshälsovården är ett utomordentligt
forskningsmotståndskraftigt område.*
.....

Läkarförbundet har ställt sig bakom en planerad utbyggnad av socialmedicin på länsnivå och ett av de viktigaste områdena att arbeta med är sk "psyko-sociala" faktorer. På det viset kan man knyta ihop den medicinska delens arbetssätt med den psykosociala delens och även finna vägar till samarbete med den tekniska sidan.

Företagshälsovården — i avsaknad av forskningstradition och teori.

Det är också, trots fagra ord om motsatsen, tydligt att den förebyggande medicinen fortfarande ägnas ett begränsat forskningsintresse. Mycket litet av de medicinska forskningsrådets medel ägnas förebyggande arbete inom arbetsmiljöområdet och Arbetarskyddsfondens inställning till att försöka bekosta projekt av typen "Undersökningar hur sjukvårdsapparaten skulle kunna utnyttjas i förebyggande syfte" är negativ. Läkarna har ofta burit forskningstraditionen inom medicinen vidare, även om allt fler yrkesgrupper nu börjar anamma forskningen. Företagshälsovården är utomordentligt "forskningsmotståndskraftig".

Över huvud taget torde det stå klart att en egentlig teori för företagshälsovård saknas i vårt land. Någon grundläggande analys om arbetsmedicinens inplacering i olika sociala samhälleliga system saknas sålunda.

Företagshälsovårdens "alarm" funktion.

Utöver avsaknaden av en teori finns också avsaknaden av en målsättning. Vad är företagshälsovårdens målsättning sett ur ett större samhälleligt perspektiv? Företagshälsovården kan inte enbart vara en sektor och ett serviceorgan för skyddsorganisationen utan måste också kunna tänkas ha en mera primärpreventiv roll, en sorts alarmfunktion när det gäller att i den yttersta konsekvensen se effekter och förändringar i samhällsstrukturen.

Företagshälsovården som del i den offentliga sjuk- och hälsovårdsorganisationen eller som en del i företagets organisation. Ett dilemma.

Oberoende av anställningsform, huvudmannaskap etc måste naturligtvis företagshälsovården inlemmas i samhällets totala sjuk- och hälsovårdsorganisation. Det får inte gå dithän att företagshälsovården arbetar skild från en gemensam förebyggande uppgift som hela samhällets sjuk- och hälsovårdsarbete har. Att isolera företagshälsovården från övrig sjuk- och hälsovård vore i detta avseende katastrofalt. Många är de konkreta exempel på individer som söker sjukvård med olika typer av symptom; många med sina rötter inom arbetslivet. Sjukvården reagerar inte på sådana symptom; kan inte tolka dem riktigt; man tar ingen yrkesanamnes; man hänför dem inte till arbetsmiljö, man vet inte vilka kanaler man skall använda sig av för att nå ut till insatser inom arbetsmiljön. Det torde väl vara självklart att en företagshälsovård inlemmad i samhällets sjuk- och hälsovårdsorganisation bättre *ur denna synpunkt* skulle kunna fullfölja de förebyggande uppgifter som samhällets sjuk- och hälsovård har och borde ha. För att få en utveckling inom detta område måste man knyta detta till en lagstiftning som inte bara omfattar mödravård och barnavård som obligatoriskt för landstingen som idag.

Arbetsmiljölagstiftningen ålägger arbetsgivaren ansvaret för arbetsmiljön. För att kunna fullfölja sitt ansvar krävs en kvalificerad service både på den medicinska och det tekniska planet; för att man skall kunna fullfölja det ansvar som gäller mätningar, bevakningssystem etc i arbetsmiljön. Sett ur en sådan synvinkel måste företagshälsovården vara en integrerad del i företagets verksamhet.

Hur kan en företagshälsovård som har sina rötter inom sjuk- och hälsovården, ett system med enbart vårdande traditioner och med många byråkratiska och övriga överbyggnader idag anpassas till dessa krav? Både arbetsmarknadens parter och landsting-

.....
Någon grundläggande analys av arbetsmedicinens inplacering i olika sociala system saknas.
.....

.....
Det är dags att lagstifta om obligatorisk företagshälsovård för företagen och ett övergripande hälsovårdsansvar för landstingen.
.....

en måste ta sina uppgifter på allvar. Därför är det dags att lagstifta om obligatorisk företagshälsovård för företagen och ett övergripande hälsovårdsansvar för landstingen.

LITTERATUR

Hassel, A., Svanström, L.: Externa företagshälsovården, Skaraborgs läns landsting. Landstingets Hälsovård. Skövde 1978.

Hassel, A., Ström, L., Svanström, L.: Datarutin för landstingets externa företagshälsovård i Skaraborgs län. Landstingets Hälsovård. Skövde 1978.

Pettersson, M., Svanström, L.: Psykosocial funktion inom externa företagshälsovården. Landstingets Hälsovård. Skövde 1978.

Svanström, L.: Kan företagshälsovård integreras i den offentliga hälso- och sjukvården? Nordisk Medicin 94: 74-78 1979.

Svanström, L.: Dags att lagstifta om företagshälsovård även i Sverige. Nordisk Medicin 94, 1979.

Landstingsförbundet. Hälspolitikern och företagshälsovården. Stockholm 1975.

Böcker för det sociala arbetet

Bengt Börjeson

Behandlingen

Familjeterapi med alkoholskadade
föräldrar

"Behandlingen säger en hel del om oss själva
och den värld vi lever i.

Läs den och upptäck det!"

Anders Norborg, *Arbetsblad*

"... är en utmaning till socialvårdare m fl att
ompröva sin behandlarroll."

Göran Berger, *Psykolognytt*

Bengt Börjeson - Annika Gartinger - Håkan
Nordin - Monica Persson

I föräldrars ställe

En studie i fosterbarnens livssituation
Andra tryckningen

"... en givande och inträngande analys av
hela fosterbarnskomplexet."

Per Gahrton, *Dagens Nyheter*

Antoinette Hetzler

I behov av vård?

Hur lagen om slutna psykiatrisk vård
tillämpas

"Den är ett läsvärt inlägg i debatten om LSPV
och lämpar sig för socionomer, läkare m fl
yrkeskategorier, som genom sitt arbete
kommer i kontakt med tillämpningen av
LSPV.

Asta Björk, *Socionomen*

AWE/GEBERS